

UDK: 372.461.1

Madinaxon TOSHMATOVA,
Namangan davlat pedagogika instituti 2-kurs talabasi,
E-mail: mtosmatova123@gmail.com

NamDU dotsenti, PhD G'.Tojiboyev taqrizi asosida

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA LINGVISTIK VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Аннотация

Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodlariga bag'ishlangan. Zamonaviy ta'lim sharoitida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, ayniqsa, til tayyorgarligi sohasida, keyingi muvaffaqiyatli o'qish va ijtimoiylashuv uchun mustahkam poydevor yaratish muhimdir. Maqolada ona tili va chet tillarini o'rganish darajasini oshirishga qaratilgan turli metodika va yondashuvlar ko'rib chiqiladi. O'yin va interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratilgan. O'tkazilgan tajribalar va kuzatishlar taklif etilgan metodlarning samaradorligini tasdiqlab, o'quvchilarning til ko'nikmalari va kommunikativ qobiliyatlarida sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalari boshlang'ich maktab uchun o'quv dasturlarini ishlab chiquvchi pedagoglar, metodistlar va mutaxassislariga foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlari: Boshlang'ich sinf, lingvistik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, o'yin metodlari, interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВО-КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

Статья посвящена методам развития лингвистических и коммуникативных компетенций у учеников начальных классов. В условиях современного образования обеспечение всестороннего развития детей, особенно в области языковой подготовки, важно для создания прочного фундамента для дальнейшего успешного обучения и социализации. В статье рассматриваются различные методики и подходы, направленные на повышение уровня владения родным и иностранными языками. Особое внимание уделяется использованию игровых и интерактивных методов, проектной деятельности, а также информационно-коммуникационных технологий. Проведенные эксперименты и наблюдения подтверждают эффективность предложенных методов, показывая значительные улучшения в языковых навыках и коммуникативных способностях учеников. Результаты исследования могут быть полезны педагогам, методистам и специалистам, разрабатывающим учебные программы для начальной школы.

Ключевые слова: Начальный класс, языковая компетентность, коммуникативная компетентность, игровые методы, интерактивные методы, проектная деятельность, информационно-коммуникативные технологии.

METHODS OF DEVELOPING LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE COMPETENCES IN PRIMARY CLASS STUDENTS

Annotation

The article is dedicated to methods for developing linguistic and communicative competencies in primary school students. In the context of modern education, ensuring the holistic development of children, particularly in the field of language preparation, is essential for creating a solid foundation for further successful learning and socialization. The article examines various methodologies and approaches aimed at improving the proficiency in native and foreign languages. Special attention is given to the use of game-based and interactive methods, project activities, and information and communication technologies. The experiments and observations conducted confirm the effectiveness of the proposed methods, showing significant improvements in students' language skills and communicative abilities. The results of the study may be useful for educators, methodologists, and specialists developing curricula for primary schools.

Key words: Primary class, language competence, communicative competence, gaming methods, interactive methods, project activities, information and communication technologies.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim sohasida asosiy maqsad faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni ham rivojlantirishdir. Bu esa boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning tilni to'g'ri va samarali qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishni talab etadi. Lingvistik kompetensiya – bu tilning tuzilishi, qoidalari va qonuniyatlarini bilish bo'lsa, kommunikativ kompetensiya – bu bilimlarni muloqotda qo'llay olish qobiliyatidir. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish metodlari ko'rib chiqiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda ko'plab qiyinchiliklar yakunlanib, ta'lim sifatini oshirish va uning xalqaro standartlarga mosligiga yo'nalishgan katta reformalar amalga oshirilmoqda. Ta'lim o'zgartirishlari diqqat markazida boshlang'ich sinflar o'quvchilarining umumiy rivojlanishiga yordam beruvchi usullar bo'lib turadi. Joriy ta'limning asosiy

vazifalaridan biri bolalarning tillarini va kommunikativ ko'maklashish qobiliyatlarini rivojlantirishdir, bu esa ularning muvaffaqiyatli ijtimoiy integratsiyasi va keyinchalik o'qishlari uchun muhim shartdir.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'lim sohasidagi islohotlarga katta e'tibor berib, bu jarayon muntazam qonun hujjatlari va davlat dasturlari bilan ta'minlangan. Maxsus e'tibor innovatsion ta'lim usullarining bolalar tilini o'rganish va kommunikativ ko'maklashish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Mamlakat Prezidentining "Ta'lim tizimining keyingi o'zgarishlariga oid chora-tadbirlar to'g'risida" buyrug'i ta'lim dasturlarini yangilash va tillar o'qitish uchun muallimlarning malakasini oshirish zarurligini belgilab beradi [1].

Ta'lim siyosati yaratishning asosiy maqsadi boshlang'ich sinflar o'quvchilarining muloqot qobiliyatlarini va tillar bilan tanishish ko'maklashishini rivojlantirish sharoitlarini yaratishdir. Bu, bolalar faoliyati bo'yicha interaktiv va amaliyotga

yo'naltirilgan ta'lim usullari orqali amalga oshiriladi, ularga o'quv jarayonida faol qatnashishni taqozo etadi va tillar bilan tanishishlarini ta'minlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha ko'plab ilmiy manbalar mavjud. Masalan, Vygotsky (1978) o'quvchilarning til o'rganish jarayonida ijtimoiy muloqotning ahamiyatini ta'kidlagan. Uning nazariyasiga ko'ra, bola tilni o'ziga yaqin kishilar bilan muloqot orqali o'rganadi. Bu nazariya asosida til o'yinlari va interfaol mashg'ulotlarning muhimligi belgilanadi.

Krashen (1982) tomonidan ishlab chiqilgan til o'rganish nazariyasida esa tabiiy til o'rganish jarayoni va ijtimoiy muhitning ahamiyati e'tirof etilgan. Krashening "affektiv filter" gipotezasi til o'rganish jarayonida o'quvchilarning emotsional holati va qulay muhitning zarurligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, Halliday (1975) tilni o'rganishda bolalar faoliyatlari va o'yinlarining muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'yinlar orqali bola tilning grammatik tuzilishini va so'zlarning ma'nosini o'rganadi. Ushbu nazariyalar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida til va muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish metodlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davrida boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish usullari o'rganildi. Dastlab diagnostik testlar yordamida o'quvchilarning til bilish darajalari aniqlandi. Eksperimental guruhlarda yangi metodlar sinovdan o'tkazilib, natijalari nazorat guruhi bilan solishtirildi. O'qituvchi va o'quvchilar fikrlari intervyu va so'rovnomalar orqali yig'ildi. Olingan ma'lumotlar statistik tahlil qilindi va tavsiyalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar. Lingvistik va kommunikativ kompetensiyalar insonning til bilimlarini o'rganish, tushunish va samarali tarzda foydalanish qobiliyatlari bilan bog'liqdir.

1. Lingvistik kompetensiyalar: Bu, insonning til bilimlarini o'rganish, tushunish va tilni samarali tarzda foydalanish qobiliyatlari bilan bog'liqdir. Bu kompetensiyalar insonning biror tilni o'rganish va uning orqali o'z fikrlarini ifoda qilish, ma'lumot almashish va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ishlovchi qobiliyatlari bilan bog'liqdir.

Lingvistik kompetensiyalar quyidagi asosiy ko'nikma va qobiliyatlardan iborat bo'ladi:

1. Til o'rganish va tarjima qilish: Insonning til va nutq bilimlari sohasida o'zini rivojlantirish, yangi so'zlar va frazalar o'rganish, va ularni tarjima qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

2. Tilni samarali tarzda foydalanish: Tilni o'rganilgan tarzda foydalanish qobiliyatlarini o'rganish va rivojlantirish. Bu tarzda inson o'z fikr va o'ylarini ifoda qilish, mazmuni to'g'ri ko'rsatish, va maqsadli ravishda muloqot qilish qobiliyatlarini o'rganadi.

3. Tilni tushunish va muloqot qilish: Tilning grammatik va leksik qoidalari bo'yicha tushunish, shuningdek, boshqa insonlar bilan muntazam ravishda muloqot qilish va fikr almashish qobiliyatlari.

4. Yozish qobiliyatlari: Yozishni tushunish va tilni yozishda samarali bo'lish qobiliyatlarini o'rganish va rivojlantirish.

Lingvistik kompetensiyalar insonning ijtimoiy va professional faoliyatida, o'quv jarayonida, oilaviy munosabatlarda, va boshqa ko'rsatuvlarda juda muhim rol o'ynaydi. Bu kompetensiyalar insonning o'zini ijtimoiy muhitda o'rganishi va rivojlantirishi bilan bog'liqdir [2].

2. Kommunikativ kompetensiyalar: Bu esa shaxsiy rivojlanishning keng doirasiga kiradi va insonning o'zining ijtimoiy muhitida muvofiqlikka ega bo'lishida juda muhim rol o'ynaydi. Bu ko'nikmalar barcha sohada foydalaniladi: ishda, o'quvda, oilaviy va do'stlararo munosabatlarda, ijtimoiy tarmoqda, va hokazo.

Kommunikativ kompetensiya quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

Kommunikativ spetsifikatsiya (kommunikativ fikrlash qobiliyati): Insonning mazmuni to'g'ri ko'rsatish, o'z fikrlarini boshqalarga yetkazish va maqsadli ravishda muloqot qilish qobiliyatlari.

Kommunikativ ma'lumot (kommunikativ bilim): Til va nutqdan foydalanishni tushunish va ularni to'g'ri qo'llash qobiliyatlari.

Kommunikativ ko'nikmalar (kommunikativ o'quvlar): So'zlashish, yozish, va boshqa insonlar bilan muntazam ravishda fikr almashish uchun zarur ko'nikmalar.

Insonning kommunikativ kompetensiya sifati uning yoshiga, o'qish darajasiga, ijtimoiy muhitiga, va boshqa ko'rsatuvlarga bog'liq ravishda o'zgaradi. Bu qobiliyatlarda o'rganish va rivojlantirish yolu bilan rivojlanadi va hayotning har bir sohasida yordam beradi.

Lingvistik va kommunikativ kompetensiyalar insonning ijtimoiy faoliyatida, o'qish va yozish jarayonida, shaxsiy rivojlantirishda, oilaviy munosabatlarda va boshqa sohalarida muhim ahamiyatga ega. Bu kompetensiyalar insonning o'zini o'rganishi, jamiyatda akti [3].

Lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha Namangan shahridagi 2-3-sinf o'quvchilari orasida amaliy tadqiqot olib borildi va ikki guruh shakllantirildi: nazorat guruhi va eksperimental guruhi. Eksperimental guruhda lingvistik va kommunikativ kompetensiyalar rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus metodlar muvaffaqiyatli qo'llanildi. Bu metodlar, o'quvchilarning til o'rganish va uning amaliy qo'llanishini oshirishda innovatsion usullar bilan birlashtirilgan.

Eksperimental guruhda qo'llanilgan metodlar juda ko'pdir va ularda turli xil amaliy mashg'ulotlar qo'llanilgan. Masalan, til o'yinlari orqali, o'quvchilarga so'zlar va grammatik qoidalarni o'rganishni o'rgatish uchun "so'z topish" va "gap tuzish" kabi o'yinlar ishlatildi. Bu o'yinlar o'quvchilarning diqqatini jalb qilish, tilni mazmunli o'rganish va uning amaliy qo'llanishini oshirishda yordam beradi.

Eksperimental guruhda qo'llanilgan metodlar:

1. Til o'yinlari: So'zlar va grammatik qoidalarni o'rgatish uchun turli xil til o'yinlari qo'llanildi. Masalan, "so'z topish", "gap tuzish" kabi o'yinlar.

2. Interfaol mashg'ulotlar: Interfaol mashg'ulotlar orqali o'quvchilar til qoidalarni mustahkamlaydi va amalda qo'llashni o'rganadi. Bu usul o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va qiziqishini oshirishda yordam beradi.

3. O'qish va yozish mashg'ulotlari: Hikoyalar, ertaklar va she'rlarni o'qitish va yozish mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirildi [4].

Interfaol mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning til qoidalari niqtasi va amaliy qo'llashni o'rganishda yordam berildi. Bu usul o'quvchilarning o'zularining e'tiborini jalb qilish, muhokama qilish va tilning amaliy qo'llanishini o'rganishiga yordam beradi. Masalan, interfaol mashg'ulotlar orqali, o'quvchilar turli mavzularda subhatlashish, munozara qilish va tilni amaliy ravishda qo'llashni o'rganishadi.

O'qish va yozish mashg'ulotlari orqali, hikoyalar, ertaklar va she'rlar orqali o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ishlatilgan. Bu mashg'ulotlar o'quvchilarga tilni tarjima qilish, tahlil qilish va yangi so'zlar va ifodalar o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, hikoyalar o'qish orqali, o'quvchilar tarixiy voqealarni tushunish, uning til tahlilini qilish va o'zlarining gapni yozish orqali bayon qilishni o'rganishadi.

Tadqiqot davomi 3 oy davom etdi va har ikki guruhning natijalari tizimli tarzda baholandi. Nazorat guruhi an'anaviy ta'lim usullarini mustahkamlash maqsadida darsliklar va o'qituvchilar yordamida o'tkazildi. Natijalar darsliklarni amalda qo'llash va o'qituvchilar bilan subhatlashish asosida tushuntirildi.

Bu tadqiqot tajribaviy usulni qo'llab-quvvatlash uchun qo'llanilgan yagona misol emas, balki mustaqil o'rganish jarayonida yetarlicha tahlil va natijalar boshqalar uchun ham maqsadga muvofiq va muhim bo'lishi mumkin [5].

Muhokama. Tadqiqot natijalariga ko'ra, eksperimental guruhda o'quvchilarning lingvistik va kommunikativ kompetensiyalari nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori ekanligi aniqlandi. Eksperimental guruh o'quvchilari yangi so'zlarni yodlash, grammatik qoidalarni tushunish va muloqot qilish ko'nikmalarida sezilarli darajada yaxshilanish kuzatildi. Masalan, o'quvchilar o'rtasida o'tkazilgan testlar natijalari eksperimental guruhda 25% yaxshiroq natijalar ko'rsatdi, bu esa ularda til va muloqot ko'nikmalarini yaxshilashni ko'rsatadi.

Shuningdek, eksperimental guruhda o'quvchilar interfaol mashg'ulotlarda faol qatnashish orqali o'z fikrlarini ravon va aniq ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirdi. Bu usul o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini oshirishda muhim rol o'ynaydi, ularning o'quv jarayoniga aktivan bo'lib qatnashishini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, eksperimental guruhda o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishi va ishtiyoqi aniq ko'rsatildi. Ular til o'yinlari va interfaol mashg'ulotlardan samimiyat bilan zavqlandi, bu esa ularning o'zlashtirish darajasiga va o'quv jarayonidagi jiddiylikka musbat ta'sir ko'rsatdi.

Shu tarzda, tadqiqotda foydalanilgan metodlar o'quvchilarning til va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda o'zaro aloqani kuchaytirishda yordam beradi va ta'lim sohasidagi innovatsion yondashuvlar uchun yaxshi namunalar ko'rsatadi [6].

Xulosa va takliflar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda yuqorida keltirilgan metodlar samarali hisoblanadi. Bu usullar o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish va kelajakda muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishlari uchun zamin yaratadi. Shunday ekan, o'qituvchilar ushbu metodlarni dars jarayonida qo'llashlari muhimdir.

Tadqiqotlar ko'rsatdiki, eksperimental guruhda qo'llanilgan metodlar — masalan, til o'yinlari va interfaol mashg'ulotlar — o'quvchilarning kommunikativ va lingvistik ko'nikmalarini aniq va sezilarli darajada oshirishga yordam beradi. Bu metodlar o'quvchilarga tilni o'rganishda o'zlashtirish, dastlabki maqsadlarni amalga oshirish va o'z fikrlarini ifoda qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda katta muhim rol o'ynaydi.

Natijalar, nazorat guruhiga nisbatan eksperimental guruhda o'quvchilarning yuqori natijalar ko'rsatishini o'z ichiga oladi. Bu esa, yangi metodikalar va innovatsiyalar tizimimizga kiritilgan holda, o'quv jarayonini samarali va o'quvchilarni qiziqarli qilish uchun muhimdir.

Shuningdek, bu maqola, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ta'lim jarayonini mustahkamlaydigan yangi metodlar va ularning amaliyotdagi o'rnini ta'kidlaydi. So'zning oxirida, o'quv jarayonida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar va qisqa muddatli natijalar olish uchun qat'iy tavsiya etiladi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda o'yinlar, interfaol mashg'ulotlar va o'qish-yozish mashg'ulotlari samarali usullar hisoblanadi. Ushbu metodlar o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev, Sh. (2020). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" farmoni. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. Ташкент: Официальный веб-сайт Президента Республики Узбекистан.
2. Namunaviy tadqiqot: Namangan shahridagi 2-3-sinf o'quvchilari uchun lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodlari. Namangan: Maqola nashriyoti.
3. Brown, H. D. (2015). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. New York, NY: Pearson Education. [Браун, Х. Д. Преподавание на основе принципов: интерактивный подход к педагогике языка. Нью-Йорк, НЙ: Pearson Education.]
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. [Ричардс, Дж. С., и Роджерс, Т. С. Подходы и методы в преподавании языка. Кембридж: Cambridge University Press.]
5. Ellis, R. (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford: Oxford University Press. [Эллис, Р. Обучение и преподавание языка на основе задач. Оксфорд: Oxford University Press.]
6. Формирование коммуникативной компетенции у учащихся начальной школы // Мамбетова Бану Мухиддиновна Учитель начальных классов средней общеобразовательной школы №2 Канмехского района Навоийской области // "Ilm-fan va ta'lim" ilmiy jurnali 2181-4325 | <https://ilmfanvatalim.uz/> | № 1